

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

16

שיחה ממרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • יום רביעי לסדר בלק תשע"א

לימוד והתעוררות מדרכיו של רבינו מיכל יהודה ב"ר משה דוד זצוקללה"ה

הנה יש ברכה שאומרים בשבע ברכות "אשר ברא ששון ושמחה וכו' אהבה ואחוה ושלוש ורעות", יש בריאה של ששון ושמחה, ויש בריאה של אהבה, בריאה של טבע האהבה שיש בעולם, ומזכירים בנוסח הברכה ארבע דרגות, אהבה, אחווה, שלום ורעות, ויש להבין ולפרש מה הם חילוקי הדרגות בזה.

ויש לבאר כי אהבה היא דרגה פשוטה של אהבת הבריות בין אדם לחברו, ואחוה היא אהבה יותר גדולה, מחמת קרבה משפחתית של אחים, אמנם למרות שיש אהבה ואחוה עדיין לא מוכרח שיהיה שלום, מפני שיש הרבה סיבות לחיכוכים ומריבות בתוך המשפחה והדברים ידועים, וכן אפילו כשיש אהבה ואחוה ושלוש בשלמות, עדיין יכול להיות שאין רעות ביניהם, וכשנפגשים אומרים שלום-שלום אבל לא יותר, אין להם על מה לדבר ואינם מוצאים שפה משותפת, ואינם מתעניינים לשאול זה את זה מה שלומך וכדומה.

בני ישיבה, כשיושבים יחד בחדר האוכל ואוכלים יחד, מן הראוי לפתוח בשיחת רעים, לשאול את השני מה שלומו, מה נשמע אצלו, זוהי רעות!

יש כאלה שמתביישים לשאול את השני לשלומו, ויש משהו שחוסם אותם ומפריע להם להשתמש במידותיהם הטובות, אך צריכים לדעת כי הבושה הזו אינה נובעת ממידות טובות אלא מחיסרון, והם סובלים מזה ואינם מרגישים טוב, ואחרי ששוכרים את המחוסם הם נעשים מאושרים, כי הרעות נותנת שמחה למי שהוא רע.

ושנינו בפרקי אבות (ו, א) כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ונקרא רע אהוב וכו', והזכיר התנא תחילה רע ואחר כך אהוב, מפני ששייך להיות רע גם אם אינו אהוב, שנעים לכל אחד לשוחח איתו.

ומצינו (ברכות יב, א) שהיו אומרים ברכה זו גם בבית המקדש, "אמר רבי חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששייך את שמו בבית הזה הוא ישייך ביניכם אהבה ואחוה ושלוש ורעות", ברכה היא תפילה, והיו מברכים ומתפללים שמן השמים ישכינו ביניהם אהבה ואחוה ושלוש ורעות, שאין זה בדרך הטבע אלא בסייעתא דשמיא, שיהיו ביניהם אהבה ואחוה ושלוש ורעות, שהם ארבע דרגות שהדרגה הגדולה שבהם היא רעות.

ושמעתי שהנפטר הגדול זצ"ל כשהיה פוגש אדם ברחוב, היה מקדים תמיד לומר לו שלום אפילו אם אינו מכירו, ומעשה שהיה שהקדים ואמר גוט שבת לאדם אחד שאינו מכירו, ונעצר הלה ואמר לו כי היה גר בברנוביץ ועלה לארץ הקודש, וכאן אף אחד אינו מכירו, והוא היה הראשון שאמר לו גוט שבת, והיה זה חסד גדול מאד, על ידי זה שהקדים ואמר לו גוט שבת. וכיוצא בזה שמעתי על רבנית אחת בחוץ לארץ שבלכתה ברחוב הייתה מקדימה לומר שלום לכל אחד, זה רעות!

עלינו ללמוד ולקחת מהנהגת רבינו זצ"ל, אלו דברים שאינם קשים כל כך, וכל אחד יכול לפי כוחו, יגיעת התורה לפי כוחו, אהבת הבריות ורעות לפי כוחו.

אנחנו עומדים עדיין בזמן של הספדים על רבי מיכל יהודה זצ"ל.

שמעתי היום כי פעם אחת התעוררה אצלו קושיא בפשט דברי התוספות, שלא ידע כיצד לפרש את דברי התוספות, והתייגע הרבה, והיה שקוע בזה משך שלושה ימים רצופים, וכל אותם הימים לא הסיח דעתו מהמחשבה כיצד לתרץ את הקושיא, ואחרי שעלה בידו לתרץ את הקושיא, פתח את ספרו מנחת יהודה ומצא שכבר כתב כל זה בספרו לפני שנים רבות, אף על פי כן לא הצטער שהייתה יגיעתו לריק, אלא שמח מאד. מפני שיגיעת התורה של שלושה ימים שווה הרבה, ולא רק אחרי היגיעה היה שמח אלא גם בשעת היגיעה עצמה, מפני שיש הרגשה נעימה מאד ביגיעה, שאינה מתוך לחץ ומתח אלא בשמחה, וכידוע שזריזות נותנת שמחה, ויגיעה של תורה בפרט.

וראיתי למו"ר הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל בספרו מכתב מאליהו (ח"ג עמ' 20) שביאר מה היא יגיעת התורה, מהו שכר היגיעה, ומה המעלה של יגיעה, וזה לשונו:

"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו (פסחים נ, א) - לא בשכלו אלא בידו; פירוש: מה שקנה בהשתדלותו בעמל. מכאן שלעולם הבא אין תורתו של אדם נדונה לפי כישרון שכלו, אלא לפי עמלו בתורה. וכן מפורש בכתוב (משלי טז, כו) "נפש עמל עמלה לו" - רק מה שעמל בו שלו הוא כי נעשה קניין בנפשו.

נמצא, שחכם מהיר השכל, חזק הזיכרון ובעל הרבה ידיעות, אבל יגיעתו בתורה הייתה מעטה - יהיה עם הארץ לעולם הבא! ואילו אחר ששכלו גס, זיכרונו חלש וידיעותיו מעטות, אבל עמל ויגע הרבה בתורה - ישיג הרבה בעולם הבא, מפני שמה שרכש על ידי עמלו הוא כולו שלו. והיינו בחינת עולם הפוך ראיתי - עליונים למטה ותחתונים למעלה (פסחים שם).

נמצאנו למדים, כי מהיר השכל אשר לא יזדרז ויעמול ללמוד, יהיה חלש ההשגה לעולם הבא; אבל הזריז בעמלו, הוא אשר יהיה מהיר בהשגתו בעולם הבא, זהו שכרו חלף זריזותו", עכ"ד.

יש בעלי כישרונות, בעלי הבנה, ובעלי זיכרון מיוחד במינו, שמבינים וזוכרים בלא שום יגיעה, ועל ידי זה יש להם הרבה ידיעות, והם גדולי תורה ממש, אבל השיגו את כל זה בקלות ללא מאמץ, ואם היו מתאמצים יותר היו יכולים להשיג יותר הבנה וידיעות בתורה, ולעומתם יש אדם אחר שהוא חלש בהבנה ובזיכרון, והוא יגע בכל כוחו להבין ולזכור, אך מפני שהוא חלש לא השיג הרבה ידיעות.

על זה כתב הרב דסלר כי בעולם הבא יהיה יותר גדול בתורה מי שהתייגע והתאמץ, ויזכה לשבת במתיבתא דרקייעא במקום גבוה יותר ממי שהשיג הרבה ידיעות שלא מתוך יגיעה, שאם חסר יגיעה, זה מראה על עצלות הקיימת בו, שאינו רוצה להתאמץ ומבקש את המנוחה והנאות העולם הזה, לכן בעולם הבא תהא דרגתו בתורה קטנה יותר מאשר אם יש יגיעה בתורה.

ויש עוד שני מעלות, יראת שמים ומידות טובות, יראת שמים היא גם סיבה להצלחה בתורה, ומידות טובות הם בהנהגה למעשה, ונתעכב מעט על עניין המידות הטובות.

ועוד שמעתי שאמר פעם רבינו זצ"ל כהדרכה לאחד מתלמידיו, תזכור תמיד שהדמים חוזרים והימים אינם חוזרים¹, הזמן אינו חוזר! כסף או התרמת דם יכולים לחזור, אבל זמן שאבד חסר ואינו חוזר לעולם, ואמר לתלמידו שיחזור על זה הרבה פעמים, ויזכור תמיד לנצל את הזמן, כך חינך לנצל את הזמן שאינו חוזר, והצלח בזה.

ואפשר להוסיף עוד, כי הנה לעניין האוכל בלא ברכה אמרו חז"ל (ברכות לה, ב) כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה, והטעם בזה פשוט, מפני שהקב"ה ברא את כל הבריאה כולה יש מאין, והוא הבעלים על זה, כמו שאמרו בפרקי אבות (ג, ז) "תן לו משלו שאתה ושלך שלו, וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך", וכשאדם אוכל וניזון, זהו רק מפני שניתנה לו הרשות לאכול, וכמו שכתוב (בראשית ב, טז) "מכל עץ הגן אוכל תאכל", וכן הותר לו אחר כך לאכול גם בשר, אבל כל ההיתר ניתן לו בזמן שהוא משתמש בזה לצורך תכלית הבריאה.

ומה היא תכלית הבריאה? להרבות כבוד שמים בעולם, וכמו ששינוי בפרקי אבות (ו, יא) "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", ועל ידי זה יזכו לעולם הבא שהוא התענוג האמיתי, מי שאינו עוסק להרבות כבוד שמים אין לו זכות קיום, וכפי שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, ז) "והנה הבורא נפח באפי נשמת חיים חכמת לב וטובת שכל להכירו וליראה מלפניו וכו', ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי ויהי בי היפך מזה למה לי חיים".

נמצא שכל תכלית הבריאה היא להרבות כבוד שמים על ידי שמרוממים ומהללים ומשבחים להקב"ה, להודיע לבני אדם שיכירו ויידעו כבוד הדר מלכותו, וכל מה שיש מזון בבריאה, ומותר לאדם לאכול ממנו, זה נועד להרבות כבוד שמים, על ידי שמברכים לפני המזון "שהכל נהיה בדברו", המוציא לחם מן הארץ, ומפרסמים בזה את האמונה, שמכירים שהקב"ה ברא הכל, ומשבחים ומודים על זה, אבל אם אוכלים בלא לברך, ומשתמשים עם המזון בלא לקיים המטרה של ריבוי כבוד שמים, הרי זו גזילה מהקב"ה, כי באופן זה שאין מקיימים את תכלית הבריאה, לא ניתנה הרשות לאכול כלל.

ונראה לפי זה שלא רק בהנאות העולם הזה של אכילה ושתייה הדברים אמורים, אלא גם כוח הדיבור שניתן לאדם, ועדיף הוא בזה על הבהמה והחיה שאין להם שכל וכוח הדיבור, וכמו שכתוב (בראשית ב, ז) "ויהי האדם לנפש חיה", ותירגם אונקלוס "לרוח ממלא", הרי כוח הדיבור ניתן לאדם כדי שישתמש בו להרבות כבוד שמים בעולם.

והיינו כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צט, ב) "כל אדם לעמל נברא שנאמר כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא, ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפך הוי אומר לעמל תורה נברא", עכ"ד הגמרא.

ואם אדם משתמש עם כוח הדיבור לדברים בטלים ולא לעמל תורה הרי הוא גזל, כי הוא משתמש בכוח הדיבור שאינו שלו בשביל דבר שבעל הבית אינו חפץ בו, והרי לא ניתן לו כוח הדיבור אלא בשביל לדבר ולעסוק בתורה, אבל אם אינו עושה כן ומשתמש בכוח הדיבור שלא לצורך הרי הוא גזל מהקב"ה.

לכן ראינו אצל רבינו זצ"ל שהקפיד מאד שלא לדבר דברים בטלים, לא הייתה מילה בטילה אצלו, ולא היה מדבר מה שאינו לצורך, ברוך השם יש גם בימינו, אפילו צעירים, כאלה שאינם מדברים דברים מיותרים אלא רק מה שיש בו צורך, ואינם צריכים מחמת זה לשתוק ולא לדבר, אלא הם נוהרים מדברים שאינם לצורך.

וכמו שידוע שהחפץ חיים לא מנע את עצמו מלדבר, ואף על פי כן לא

¹ בספר דרכי החיים (ח"ב עמ' קצא) הביא רבינו זצ"ל: יש ספר מוסר קדמון בשם "דברי אמת", וכתוב שם (סוף פרק י"ט) מאמר הפייטן: דמים חוזרים, ימים אינם חוזרים! בבחורתי למדתי עם חברותא שכשאיצט איזו הפרעה בזמן הלימוד - היה מזכיר זאת, ומיד היינו ממשיכים ללמוד, עכ"ד.

הוציא מפיו דיבור של לשון הרע, ושמעתי על אדם ששהה אצל החפץ חיים כמה ימים, וראה שהחפץ חיים מדבר הרבה, אך נוהר שלא להזכיר בדבריו שם של איזה אדם.

וכן הובא בספר שמירת הלשון (שער התבונה פ"ג) "ואם לפעמים יהיה מוכרח לדבר אודות מי, יהיה בתכלית הקצור, ולא יאריך את דיבורו בזה, כדי שלא יבוא לידי איסור, וכזה שמעתי על הגאון רבי רפאל מהמבורג, שארבע שנים קדם פטירתו, סילק מעל עצמו עול הרבנות, וכשהיו אנשים נכנסים אצלו, ביקשם שלא ידברו בביתו אודות שום איש, וכזה שמעתי על גדול הדור אחר, שהיה זהיר מאד שלא ישמע על פיו שום שם איש, והכל מטעם הנ"ל". זהו גדר של זהירות שלא להיכשל בדיבורים אסורים.

ושמעתי עוד שאמר רבינו זצ"ל לתלמידו, שיחזור וישנן לעצמו שהבטלה היא אם כל חטאת, כמו שאמרו באבות דרבי נתן (כ, א) כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלים ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי שטות הרהורי זנות הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש הרהורי דברים בטלים הרהורי עול בשר ודם וכו', וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנים לו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי שטות הרהורי זנות הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש הרהורי דברים בטלים הרהורי עול בשר ודם, ע"כ.

אמנם אם אדם נח מפני שהוא עייף וזקוק למנוחה, אין זו בטלה אלא עסק שהוא לצורך, אבל אדם שאין לו מה לעשות והוא חולם ומתבטל בלא שום סיבה, אזי הבטלה היא אם כל חטאת, וכמו שכתב רבינו הגרי"ס באיגרת המוסר "האדם חפשי בדמיונו ואסור במושכלו, דמיונו מוליכו שובב בדרך לב רצונו, בל יחת מעתיד הוודאי, עת יפקוד השם על כל מפעליו ובשפטים קשים יוסר, בל ילכד זר בגללו, הוא לבדו ישא פרי חטאיו".

עלינו ללמוד מדרכיו של הנפטר הגדול זצ"ל, להתחזק ביגיעת התורה, מידות טובות וניצול הזמן, לנצל כל רגע ורגע בצורה מסודרת, וראוי לעשות סדר יום עם תכנית מסודרת לזה.

ויש לדעת מה שכתב המסילת ישרים בסופו, שכל אדם בכל מצב שהוא, יכול להיות צדיק יסוד עולם עם רוח הקודש, עם מעלות החסידות והקדושה, אפילו מי שעוסק במקצוע הפשוט והבוזי ביותר, יכול לזכות למעלת הקדושה, כאשר כל היום מסודר אצלו עם חשבונות של מצוה, שהוא עושה מה שהוא חייב לצורך עבודת השם.

כך היא דרך החיזוק, אין זו דרך קשה, רק צריכים מעט שימת לב והתאמצות נגד ההרגל, אמנם כל שינוי של הרגל קשה קצת בהתחלה, אבל אחר שמתרגלים אין זה קשה, וכמו כל דבר קשה שאחרי שמתרגלים אליו כבר אינו קשה. אשרינו שאנחנו באים לשמוע דברי חיזוק, ורוצים לקיים את מה ששומעים.

מספד גדול בהיכל ישיבת פוניבז'

ככלות השבעה יום שני ב' תמוז תשע"א

"והחי יתן אל לבו" (קהלת ז, ב). אנחנו עוסקים בהספד, הנפטר הגדול זללה"ה ביקש בצוואתו שלא להטריח אנשים שיספידו אותו אלא מי שמתעורר מעצמו לזה, ועוד ביקש שלא יאמרו שבחים כי אם מה שיש בו תועלת לזיכוי הרבים, מפני שרצה לזכות את הרבים גם לאחר פטירתו, על ידי מיתתו יהיה זיכוי הרבים, להתחזק במה שצריך חיזוק על ידי דברי התעוררות להתחזק.

ברם, רבים אינם יודעים במה להתחזק, כולם רוצים חיזוק, מי אינו רוצה חיזוק, כל אחד ואחד מנסה להתחזק לפי מה שהוא מבין, אך למעשה יש רבים שאינם מצליחים, במה צריך להתחזק? הדבר הפשוט ביותר הוא ללמוד מנהגתו, מה היה עושה וכיצד התנהג מילדותו עד

סוף ימיו, מעולם לא היה אצלו שום שינוי בדרכי ההנהגה על פי דרך התורה, ונתעכב לפרט כמה פרטים בזה.

כמובן העיקר הוא עסק התורה, בלי דבקות בתורה לא שייך הצלחה בשום מעלה, מפני שיש יצר הרע ורק התורה היא תבלין לו, וכמו שאמרו (סוטה כא, א) "תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא", בזמן שאדם עוסק בתורה הרי היא מגינה עליו מן היסורים ומצילתו מהיצר הרע, אך כשאינו עוסק בתורה אזי אינה מצילתו מהיצר הרע, ולא דווקא לימוד התורה עצמו הוא תבלין, אלא כל הכנה הנצרכת לתורה גם היא חלק מעסק התורה, ועל ידי זה יש הצלחה והתעלות.

אבל זה תלוי גם במהות האדם והתנהגותו, כיצד הוא עוסק בתורה, ומה היא הצורה של עסק התורה, תנאי אחד אמרו חז"ל (מגילה ו, ב) "יגעתי ומצאתי תאמיני", ההצלחה בתורה היא לפי היגיעה, והמשיכה הגמרא שם "לא אמרן אלא לחודי אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא היא", והיינו שיש גם דרגה בתורה שאי אפשר לזכות לה כי אם בסייעתא דשמיא, וכמו שאמרו (נדה ע, ב) מה יעשה אדם ויחכם ירבה בישיבה וכו' ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, והיינו שצריך תפילה ובקשת רחמים כדי לזכות לדרגה זו.

אכן יש עוד הכנה מוקדמת לתורה, והיא מה שאמרו (עירובין נד, א) מאי דכתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגי'א וכו' אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשים בו תורה ניתנה לו במתנה, וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל, וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות, ואם מגיס לבו הקב"ה משפילו שנאמר ומבמות הגי'א, עכ"ד הגמרא.

נמצינו למדים כי התנאי הראשון הוא, שיעשה אדם את עצמו כמדבר שהוא הפקר לכל, וכמו שפירש"י בנדרים (נה, א) שמלמד תורה בחינם לכל, כל מי שבא ומבקש ללמוד איתו הוא מלמד אותו, ומי שמבקש חסד הוא עושה עימו חסד.

'מדבר' כולל גם חסד של רוחניות וגם חסד של גשמיות, וכמו שמצינו שהשתמשו בדוגמא של 'מדבר' לעניין גשמיות אצל יואב בן צרויה ואמרו (סנהדרין מט, א) כי ביתו היה כמדבר שהוא מופקר לכל, על ידי שאדם משים עצמו כמדבר זוכה לקבל תורה במתנה, יותר מהיגיעה ומהשכר המגיע, אלא בתורת מתנה.

ובזה נתייחד רבינו זצ"ל כפי שראינו אצלו, וידוע לי כבר מהתקופה שלמד בישיבת חברון, שכל מי שרצה עזרה בתורה, ומן הסתם גם בשאר עניינים, היה עוזר ומסייע לו בסבר פנים יפות, והיה עונה עם כל הלב ועם כל כוחות הנפש וכל המוח עד שיבין וייצא ברכוש של תורה, זוהי 'תורת חסד' - תורה שיש עימה חסד (סוכה מט, ב), והתחיל כך בתור בחור צעיר בישיבה שהיה תל תלפיות לרבים, עד שנחלשו כוחותיו והיה זקוק לטיפול רפואי מאפיסת הכוחות, עד כדי כך!

וידוע מה שביקש רבי עקיבא איגר בצוואתו "בהספד לא להזכיר שום שבח זולת זה אשר מגיל חמש עשרה או שש עשרה עד היום למדתי עם תלמידים ביסורים גדולים", רבי עקיבא איגר שעליו אמר רבי חיים מוואלוז'ין שדרך לימודו כאחד מן הראשונים, השבח היחיד שהחשיב רבי עקיבא איגר לזכות הוא מה שלימד תורה לתלמידים מתוך יסורים.

'תורת חסד' - ללמדה לאחרים מתוך יסורים, יסורים אינם דווקא כאבים, אלא כל מאמצים וקשיים נקראים יסורים, וכמו שכתב רבינו יונה (ד, יא) כי עמלה של תורה עם כל הכוחות מכפר כמו יסורים, ועל ידי זה זוכים לתורה במתנה למעלה מן הטבע, זה מה שראינו אצל רבינו זצ"ל.

וכל אחד ואחד יכול לזכות לזה, שיעשה עצמו כמדבר ותהא תורתו תורת חסד, לעזור לשני בכל מה שצריך, בתורה או בשאר דברים, ועל

ידי זה יזכה לתורה במתנה, ואם זכה לזה אזי "ממתנה נחליאל - נחלו אל", והיא עוד דרגה של תורה שאין לנו מושג מה היא, ואחרי דרגה זו ממשיך עוד "מנחליאל במות - עולה לגדולה", וזהו כתר תורה, שיש לו השפעה גדולה, השפעה של תורה, של דרכי התורה, על ציבור גדול הנשמעים לדבריו.

וכן ראינו אצל רבינו זצ"ל שכבר שנים רבות השפיע על הדור, על יחידים ועל ציבור, והייתה אמונת חכמים גדולה בו שאנשים רבים ביקשו את ברכותיו, וסמכו עליו, והוא היה עוזר והצליח בזה, עד כדי כך שיש היום ציבור גדול, אני מכיר חלק מהם, אבל הם רבים מאד, שמרגישים יתמות ממש, שכל דבר היו עושים בהתייעצות עימו והוא היה להם כמו אב, וכפי שהתבטא אחד מתלמידיו ואמר, "היה לי עוד אב, מה שאבי אינו יכול לתת הוא נתן לי", עכשיו יש הרבה כאלה שמרגישים יתמות, אין להם על מי להישען.

כזו השפעה לא רק על יחידים אלא על כל הסביבה ועל כל העולם כולו, מי לא שמע ממנו? בכל העולם הלך שמעו הטוב, השפעתו בספרים, בדברי ההדרכה והחיזוק, זהו מה שאמרו 'מנחליאל במות', ולזה זוכים על ידי ההתחלה של 'ממדבר מתנה'.

כל אחד יכול ללמוד ולהתחיל בדרך הזאת, ההתחלה קשה קצת אבל אחרי שמתחילים יש סייעתא דשמיא, וכמו שהביא רש"י (שמות יט, ה) מדברי המדרש "שכל ההתחלות קשות, אבל מכאן ואילך יערב לכם", אחרי שמתחילים זה כבר נעים, ורק ההתחלה היא קשה.

אבל יש עוד דבר שמוזכר בגמרא שם "ואם מגיס לבו הקב"ה משפילו שנאמר ומבמות הגי'א", אחרי שאדם עלה לגדולה עד כדי כך שייך שיהיה 'מגיס לבו', ואם ח"ו מגיס לבו, אם רק הגיס דעתו בלב, הקב"ה משפילו, והיינו לא רק ירידה אלא נפילה עמוקה מאד, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא.

לכן רואים בגמרא מעשים שהיו, כמו שהובא בירושלמי (יבמות יב, ו) על לוי בר סיסי שעשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה כדי שידרוש, ותיכף אחר כך שכח את מה שביקש לומר - מפני הרגשת החשיבות שכח את תלמודו!

ומצינו בהלל הזקן (פסחים סו, א) שהתחיל מקנטרן בדברים והיה קצת יוהרא בדברים שאמר, ותיכף לאחר מכן נעלמה ממנו הלכה מפורשת, ועל זה אמרו (שם בע"ב) כל המתיהר חכמתו מסתלקת הימנו, אמנם זה לא הגיס לבו שמוזכר בגמרא, אבל גם זה תוצאה של הרגשת החשיבות במשהו.

ומפני זה מצינו בש"ס שגדולי האמוראים היו נוהרים מאד בשעה שהיו מקבלים כבוד, ואמרו (סנהדרין ז, ב) על רב ומר זוטרא חסידא שכשהיו הציבור מכבדים אותם, היו אומרים לעצמם פסוקים של הכנעה, ופירש"י שם שאמרו את הפסוקים כדי שלא תזוח דעתם עליהם, מתוך הפחד פן יגיעו ח"ו לידי 'מבמות הגי'א' אמרו פסוקים של הכנעה ושפלות, כך דרך הגדולים שמפחדים מחשש סכנה של הגיס דעתו.

ואם הגיס דעתו אוי ואבוי, וכפי שהיו דברים מעולם אצל ירבעם בן נבט שהיה גדול הדור בתורה, ואחיה השילוני בחר אותו על פי נבואה למלך ישראל מפני שהיה גדול הדור בתורה, וכמו שאמרו (סנהדרין קב, א) "מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמים דומים לפניהם כעשבי השדה ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מגולים להם כשדה", אף על פי כן למרות גדולתו בתורה נכשל מחמת נגיעת הכבוד והחטיא את כל ישראל, לכן גדולי עולם פחדו מזה ואמרו פסוקים שלא תזוח דעתם.

וראינו אצל רבינו זצ"ל כמה היה נזהר בזה, ופחד מאד מהכבוד, וזהו כמו שאמרו חז"ל (חולין פט, א) לא מרובכם מכל העמים חשק השם בכם כי אתם המעט מכל העמים, אמר להם הקב"ה לישראל

חושקני בכס שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן אמר ונחנו מה, לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש.

ועוד אמרו בגמרא שם "גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב ואנוכי עפר ואפר ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה", ועל דרך זה שמעתי ממו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל כי גדול מה שנאמר באברהם ממה שנאמר בדוד, שאברהם אבינו אמר ואנוכי עפר ואפר דהיינו דבר שאין בו רוח חיים, ואילו דוד המלך אמר ואנוכי תולעת ולא איש - דבר שיש בו רוח חיים, והם חילוקים דקים בדרגת הענווה, וצריך להבין מדוע לא היו כולם בדרגת הענווה של משה רבינו.

ונראה הטעם בזה, כי צריכים סייעתא דשמיא כדי לזכות לענווה, והגדולה עצמה נותנת כוחות לזכות לענווה, שהענווה היא הכרת האמת בבחירות שאין לי במה להחשיב את עצמי, כל ספרי המוסר מסבירים שזוהי המציאות האמיתית שאין לאדם במה להחשיב את עצמו, לכן כל אחד לפי גדלותו יכול יותר להכיר את האמת, והיינו מה שאמרו נתתי גדולה לאברהם וכו', והפירוש בזה שמחמת הגדולה אתם ממעטים עצמכם, כי בלא מדרגה גבוהה בתורה ויראת שמים ומידות טובות חסר ההכרה במציאות האמיתית של 'ונחנו מה'.

ולפי זה נראה כי אברהם אבינו אמר ואנוכי עפר ואפר ולא יותר, מפני שבאמת זו הייתה דרגתו בענווה, ולא היה בכוחו להגיע יותר מזה, וכן דוד המלך אמר ואנוכי תולעת ולא איש, שזה מה שהשיג לפי דרגתו, אבל משה רבינו שקיבל את התורה מסיני, זכה לסייעתא דשמיא מיוחדת, להשיג דרגת הענווה יותר מכולם, וכמו שכתוב (במדבר יב, ג) "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", כי על ידי הגדולה זוכים לסייעתא דשמיא בהכרת האמת שאין לאדם במה להחשיב את עצמו.

ועל כל פנים כל אחד לפי מדרגתו, כמה שהוא עולה ומתעלה לפי דרך התורה, כל אחד ואחד לפי כוחו מה שבידו לעשות, כמובן כל אחד יש לו כוחות ורק צריך לדעת כיצד לנצל את הכוחות, על ידי זה יכול להגיע לדרגות הנזכרות של תורה במתנה, ממתנה נחליאל ומנחליאל במות, אבל עם כל דרגה להוסיף ענווה, שזוהי המעלה הגדולה ביותר מכל המידות הטובות.

אם אנו רואים את ההשפעה הגדולה שהייתה לו, השפעה של זיכוי הרבים בתורה, וזכה שהניחו לו מן השמים מקום להתגדר בו, להקים הרבה כוללים ללימוד סדר טהרות, ויש בהם כמה מאות אברכים גדולי תורה העוסקים בטהרות, זהו דבר שלא היה לעולמים, השפעה גדולה של תורה וחסד ויראת שמים, הרי בוודאי זה בא מכוח זכויות קודמות שזכה בעצמו.

וכמו ששינו (אבות ה, יח) משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, מתחילה זכה בעצמו ואחר כך זיכה את הרבים, אחרי שזכה בעצמו בזכויות מוקדמות, סייעוהו מן השמים לזכות את הרבים.

ועכשיו חסר לנו ההשפעה, השפעתו של אדם גדול מאד שהלך מאיתנו, וכפי שהזכירו את המאמר (איכה רבה א, לו) קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בית המקדש.

ויש להעיר שהרי אמרו חז"ל (מועד קטן כח, א) מיתת צדיקים מכפרת, ולכאורה הדברים סותרים זה לזה, כי מאחר שיש כפרה במיתת הצדיקים, אם כן מהו הקושי שאמרו בזה יותר מחורבן בית המקדש, אדרבה, הרי יש כפרה במיתת הצדיקים.

ונראה לבאר בזה כי מיתת צדיקים מכפרת משום שמיתת הצדיק מעוררת לתשובה, וכמו שהביא רש"י בפרשת שמיני (ויקרא י, ג) מדברי חז"ל "כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא ומתעלה ומתקלס", על ידי שרואים דין בצדיקים מוסיפים יראת שמים, שהרי מיתה באה על חטא, ומובא בגמרא (שבת נה, ב) שהיו רק ארבעה

שמתו בעטיו של נחש, ארבעה ולא יותר, וכל הצדיקים שבעולם אין מיתה בלא חטא, והיינו אפילו חטא בשוגג שאינו יודע כלל שחטא, משהו דק מן הדק שלפי גדול דרגתו רוצים מן השמים לנקות אותו שיהיה נפש נקי וצדיק, זוהי גזירת המיתה שנקנסה על אדם הראשון, אחרי חטאו בעץ הדעת.

לכן כשרואים דין בצדיקים מוסיפים יראת שמים, שאם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר, וכל אחד ואחד צריך לחשוש מה יהיה איתי, וכחרדתו של רבי יוחנן בן זכאי, והזכיר רש"י "מתיירא מתעלה ומתקלס", בתחילה מתיירא - מקבלים יראת שמים, ואחרי שמתחזקים ביראה באה גם האהבה, זוהי הכפרה של מיתת הצדיקים על ידי שמתעוררים לתשובה, אבל אם חס ושלום לא מתעוררים זה באמת קשה יותר מחורבן בית המקדש.

למעשה מה שראינו וידענו אצל רבינו זצ"ל שהיו לו חיים מסודרים, כל היום היה מסודר עם שעבודים כאלה שלא שייך שיהיה רגע אחד של בטלה, והתחיל עם שיעורים בישיבה ואחר כך הוסיף עוד שיעורים ועוד שיעורים, וכן לחדש חידושים.

זכורני לפני יותר משישים שנה שהיה נוסע לכולל בפתח תקווה אחרי השיעור בישיבה, וכתב הרבה חידושי תורה [ומהם גם על סדר זרעים] והתחיל לכתוב ולסדר את פירושו עמק השער על ספר המקח לרב האי גאון, וכל רגע הייתה מחשבתו תפוסה בדברי רב האי גאון בספר המקח.

וכשהיינו ישינים בביתו היה מדבר עימנו לפני השינה דברי תורה על ספר המקח, הרבה עניינים שהדפיסם אחר כך בספרו, וכתב אחר כך את ספריו מנחת יהודה, וכל היום היה משועבד לכתוב ולעסוק בתורה באופן שאין רגע אחד פנוי למילה מיותרת.

כך היא הדרך של אדם שחי עם חשבון הנפש, לסדר סדר יום כזה שאין פנאי לדברים בטלים, כי בכל רגע אפשר להספיק עוד משהו וחבל על כל רגע, וכך גמר את כל השי"ס פעם אחר פעם, ואמר שיעורים בשי"ס ובכל חלקי התורה, כל אחד ואחד יכול לנצל את זמנו באופן כזה, וברוך השם יש כאלה, אבל לא כולם, ושייך שיהיו הרבה יותר, אם נתעורר ונלמד ממעשיו, תהא מיתת צדיקים מכפרת עלינו.

והיה עושה הכל בשמחה ובסבר פנים יפות, למרות שהיו לו חיים קשים וסבל הרבה יסורים, לא כולם יודעים אבל הדברים ידועים לבני המשפחה, שהיו לו חיים קשים ולא קלים, אך תמיד הייתה צהלתו על פניו ואבלו בלבו, והיה שמח בשמחתו של חברו.

כל מי שהיה זקוק להארת פנים קיבלו בסבר פנים יפות, ומי שהיה צריך להתייעץ קיבלו אצלו ייעוץ, ומי שביקש שישמע אותו היה שומע אותו, כל אחד יצא ממנו בשמחה ובעידוד, זה מה שחסר לנו, וכל אחד ואחד צריך להשלים את מה שחסר לדור.

ונזכה שבזכות זה יהיה באמת מליץ יושר על כולנו, על בני המשפחה ועל כל כלל ישראל, ובלע המוות לנצח וגוי.

לעילוי נשמת

הרב ר' אהרן ב"ר שלום יצחק הלוי ז"ל

נלב"ע ה' בתמוז תשנ"ז

ת.נ.צ.ב.ה.